

Бојан М. Ђорђевић

Филолошки факултет Универзитета у Београду
nalesko1965@gmail.com

МИЛУТИН БОЈИЋ У ЈАВНОМ ДИСКУРСУ ОД 1918. ДО 1944. ГОДИНЕ

Сажетак: У раду се разматра место Милутина Бојића у јавном дискурсу након смрти 1917. године па до краја окупације 1944. године. Указује се на тенденцију да се Бојић сведе на једнозначан поетички и културни образац, те на то како је та тенденција водила површном и недовољно промишљеном приступу његовом књижевном делу.

Кључне речи: Милутин Бојић, рат, поезија, дискурс, културни живот.

1.

Ближио се крај Првог светског рата, а са њиме и крај аустроугарске окупације Србије. У другој половини октобра 1918. године окупаторска војска и чиновништво почели су повлачење, а Војни генерални гувернеман, под чијом је управом био већи део окупиране Србије (остале крајеве држали су Бугари, а неколико градова, углавном на важним путним правцима, Немци), прекинуо је све своје делатности. Тако су престале да излазе и *Београдске новине*, званични орган Војног генералног гувернемана, који је штампан у три издања – на немачком, мађарском и српскохрватском. Већ дуго пре краја те су новине, због несташице хартије, штампане само на једном листу (две странице), а последњи број појавио се 25. октобра 1918. године. На самом дну друге – и

последње – странице, као последњи напис не само у датом броју, већ уопште, стајала је једна читуља.

Našem bratu Milutinu (Milu) Bojiću, književniku, davaćemo godišnji pomen u sredu 30. ov. meseca u 11 sati u Sabornoj crkvi. Molimo srodnike, prijatelje i poznanike da prisustvuju pomenu. Beograd, oktobar 1918. Hilendarska 24. Ožalošćeni: Jelica, Danica, Radivoj i Dragoljub Bojić.¹

Тако се у *Београдским новинама*, после кратке вести о његовој смрти, објављене 3. јануара 1918. године,² поново појавило, готово симболички – као назнака скорог завршетка тешког периода рата и окупације – име песника који је тај рат непосредно доживео, о њему писао и у њему скончао.

Бојићева смрт није била обележена и ожаљена само међу Србима у Солуну и на Крфу, што је имало одјека у тамошњој штампи, већ су се и у Загребу одмах појавили први студиозни и аналитички огледи о Божићевој поезији. Они су се сви, углавном, тицали Божићеве предратне лирике, и донекле драмског стваралаштва. У првome од ових текстова³ истакнуте су најважније поетичке карактеристике Божићевог песништва и издвојени најважнији мотиви. Указано је на Божићево истакнуто место у корпусу „јужнославенске поезије“. Сличну анализу пружио је В. Ђоровић,⁴ само што је он био много критичнији: Божићу је замерио „експанзивност“ и „превелику веру у себе“, али је ипак пружио доста успелу психолошку анализу Божићевих раних песама. Затим је уследио оглед М. Кашанина⁵ – он је, у релативно кратком напису, готово херменеутички приступио анализи Божићевих песама.

1 *Beogradske novine*, 1918, IV, 289, 2.

2 „Kako nam javljaju iz Švajcarske, umro je u Solunu mladi srpski pjesnik Milutin Bojić.“ – „Milutin Bojić“, *Beogradske novine*, 1918, IV, 3, 2.

3 Karlo Hausler, „Lirik Boić“, *Grič*, 1918, 3, 82–87.

4 Владимир Ђоровић, „Милутин Божић“, *Književni jug*, 1918, I, 1, 28–32.

5 Milan Kašanin, „Milutin Bojić“, *Savremenik*, 1918, II, 2, 88–90.

2.

Очекивало би се да у ослобођеној и уједињеној земљи име Милутина Бојића и његово песничко дело – а поготово *Песме бола и њоноса* – буду један од камена међаша у утврђивању националне и државотворне парадигме. Јер, песницима је још увек намењивана профетска улога, а ко би таквој улози одговарао боље од онога ко је био учесник, сведок и жртва кржаве и трагичне, али величанствене ратне епопеје свога народа? Бојић је, наизглед, испуњавао све услове да постане стајна тачка интелектуалног утемељења колективне меморије, да буде прекогробни глас „свести заједнице и носилац њене самоспознаје“, ⁶ тј. да буде „утемељивач смисла“ ⁷ жртве и страдања.

Но, то се није десило. Културни модел после Великог рата није више могао да остане стабилан и неупитан, а, с друге стране, политичке турбуленције нису дозволиле да се нова државна структура интегративно профилише на темељима које је дискурзивно означавала тзв. ратна лирика, па и она Бојићева. У светлу експресионистичких и, доцније, авангардних преиспитивања ратних тема и мотива (Васиљев, Крлежа, Растко Петровић, Винавер, Драгиша Васић, Црњански), о Бојићу се писало углавном само пригодно, пијететски, као о „младом, бујном, плодном и страсном родољубу“, ⁸ чије су песме „голготско еванђеље наше жилаве и измучене расе“. ⁹ Кроз ове прве текстове о Милутину Бојићу као да се, на имплицитан начин, ослоњава искуство немоћи у односу на друштвено-историјске процесе

6 Helen Harth, „Les Intellectuels: Zur Rollendefinition eines modernen Sozialtypus“, *Widerstand und Politik in Frankreich* /ed. Jürgen Siess/, Campus-Verlag, Frankfurt – New York 1984, 202.

7 Georg Jäger, „Der Schriftsteller als Intellektueller: Ein Problemaufriß“, *Schriftsteller als Intellektuelle: Politik und Literatur im Kalten Krieg* /ed. Sven Hanuschek, Therese Hörnigk, Christine Malende/, De Gruyter, Tübingen 2000, 14.

8 Ц. [Урош Џонић], „Милутин Бојић“, *Илустрирани листи*, 1919, I, 1, 5.

9 У: *Београдски дневник*, 1922, IV, 269, 2.

у новој држави. Тако се одређеним круговима у Србији чинило да се „мрска Аустрија повампирила и прометнула у Југославију“,¹⁰ те да се српске жртве не цене довољно. Ти исти кругови, окупљени око листова *Балкан* и *Београдски дневник*, водили су хајку на тобожње издајнике и колаборационисте током аустроугарске окупације Србије. Посебно се није штедела жуч када су у питању били неки од највиђенијих и најугледнијих српских књижевника, попут Симе Пандуровића, Боре Станковића или Исидоре Секулић. У тим прљавим памфлетским текстовима перфидно је, у једном тренутку, искоришћено и Бојићево име и његова смрт. Он је, наиме, истицан као антипод онима којима „треба бити ударена заслужена данга на чело“.¹¹ Тражећи да се казне сви сарадници *Београдских новина*, јер то „захтевају јавни морал и општи интереси“, на један тас ваге – тас издаје и бешчашћа – стављени су Пандуровић, Станковић и Исидора, а на други Бојић: „Они су писали – и срамотно живели; он је писао – и часно умро.“¹² Бојићево име је, тако, узимано као ознака ех negativo приступа етаблираним књижевницима и интелектуалцима, и служило као покриће за најприземније политичке и личне обрачуне. Оправдавање оваквих поступака „савешћу“ и „чашћу“ прелазило је, на тај начин, у бласфемiju, а оваква лажна свест продуковала је, заправо, најобичније вербално насиље. Бојићева жртва – као, уосталом, и његова поезија – тако је постала референтна тачка друштвених ломова и културне трансформације.

3.

Дискурс у коме се оформљује свест о некој појави или некој личности почива, наравно, на језичком

10 „Ђирилица и Југославија“, *Балкан*, 1920, VI, 84, 1.

11 Божа С. Николајевић, „Сими Пандуровићу“, *Балкан*, 1920, VI, 60, 1.

12 „Сарадници *Beogradskih novina*“, *Београдски дневник*, 1919, I, 45, 2.

обликовању. Та језичка парадигма, тј. начин на који се одређени догађај приказује, говори, међутим, и са каквим се контекстом рачуна приликом дистрибуције значења који се томе догађају придају.¹³ Притом, начин на који се одговара на дилеме које се пред јавност постављају обрнуто је пропорционалан значају тих дилема.¹⁴

Тако се, у јеку великих турбуленција, одмах након ослобођења и уједињења – у јеку политичких борби и националног неповерења, у контексту тешке борбе за доношење устава, низа атентата и забране Комунистичке партије – дакле у годинама када је нова држава била на рубу самоукидања, сваки јавни догађај у тадашњој штампи одвајао од свога повода и својих актера, те постајао прилика за критички дискурс. То се догодило и са преносом Бојићевих посмртних остатака у Београд, октобра 1922. године.

Збивања око Бојићеве сахране у Београду (као и сахране његове мајке Софије, која је умрла и првобитно покопана у Нишу, 1915. године) готово да се могу посматрати са становишта тзв. концепта менталитета, који је, по Ле Гофовом увиду, увек двосмислен¹⁵ јер се формира у складу с идеолошким, психолошким и културним моделом у одређеном тренутку. Тренутак у коме су Бојићеве посмртне остаци пренесени у Београд био је сложен, без јасне идеолошке концепције, са тешким политичким, клановским и личним сукобима у културној јавности, са корумпираним политичарима и интелектуалцима, и исто тако корумпираном и разулареном штампом, уз то са недефинисаним српским и југословенским културним обрасцем. Зато се извештавање о Бојићевој сахрани

13 John Greville Agard Pockok, *Politics, Language and Time: Essay on Political Thought and History*, University of Chicago Press, Chicago 1971, 25.

14 Mark Bevir, „The Role of Contexts in Understanding and Explanation“, *Human Studies*, 2000, XXIII, 4, 405.

15 О овоме: Jacques Le Goff, „Les mentalités: une histoire ambiguë“, *Faire de l'histoire III* /ed. Jacques Le Goff et Pierre Nora/, Gallimard, Paris 1974, 76–94.

кретало у два правца, а оба су била заправо природна доминантно јавном дискурсу тога доба. С једне стране, као и у већини поратних текстова о Бојићу и његовом књижевном раду, истицао се песников патриотизам, његова жртва и значај његових ратних песама. Бојић је, тако, виђен као „идеални представник оне одушевљене генерације наших предратних омладинаца, чије плодове ужива данас цела Југославија“.¹⁶

Други правац био је критички и уклапао се у готово свакодневне оптужбе појединих кругова у Србији да се у новој држави заборавља жртва српског народа и да се власт багателно односи према страдалницима у Светском рату. Додуше, као потврда ових ставова, а и као јасна назнака какво је било место Милутина Бојића у јавном дискурсу, може да говори и чињеница да је у огромном броју престоничких листова углавном само најављена сахрана његових посмртних остатака.¹⁷ Занимљиво је да су извештаје са саме сахране имали хрватски читаоци,¹⁸ док се о томе ништа није могло прочитати у *Полицици* или *Правди!* Једино је извештач *Времена* сачинио репортажу са сахране,¹⁹ и то управо у критичком тону, указујући на то да се саме власти нису удостојиле да својим присуством одају почаст песнику који је својом жртвом и својим ратним песмама симболизовао јунаштво и страдање српског народа и војске: „Пало је у очи да нико није положио ниједан званичан венац.“ Посебно је истицано то да је Бојић у Солуну био сахрањен са војним частима, а да сада „од стране Министарства војног није било никога, и уопште се није видела ниједна униформа“. Није било ни мртвачког ковчега, него су

16 „Милутин Бојић“, *Време*, 1927, II, 297, 3.

17 Видети нпр.: *Правда*, 1922, XVIII, 284, 3; *Полицика*, 1922, XVIII, 5202, 5; *Београдски дневник*, 1922, IV, 269, 2; *Новосици*, 1922, II, 438, 1.

18 Видети: „Сјећање на М. Војића“, *Pokret*, 1922, II, 244, 6–7; „Prenos posmrtnih ostataka pjesnika Milutina Bojica“, *Riječ*, 1922, III, 240, 2.

19 „Сахрана Милутина Бојића“, *Време*, 1922, II, 298, 5.

Бојићеви остаци „сахрањени у једва пола метра дугачкој кутији од плеха, на којој је прилепљено парче хартије са званичним протоколом ексхумације и бројем гроба у којем је покојник у Солуну почивао“. Закључак чланка био је колико критички интониран, толико и резигниран: „Сахрана прерано преминулог песника била је далеко скромнија од положаја, који он у нашој иначе скромној литератури заузима.“

4.

Бојићево место у културној свести српског народа у међуратном периоду од тада се кретало у већ наглашеним и задатим координатама. Интересовање за његово дело углавном се поклапало с премијерама његових драма или годишњицама смрти. Но, ни у једном ни у другом случају установљени образац није се подвргавао преиспитивању, нити мењао. И када је у питању Бојићево драмско дело, опет се потврђивао Бојићев статус доминантно националног писца који је драмама само отишао даље у историју, тј. у српски средњи век. И опет су ређи били промишљенији књижевнокритички текстови о тим драмама,²⁰ него они којима су повод биле заправо саме представе, и у којима се о Бојићу и његовим драмским текстовима готово и није говорило.²¹

Чак се и у студиознијим есејима о Бојићевој поезији није могао – или није желео – избећи идеолошки

20 Велибор Глигорић, „Милутин Бојић: Урошева женидба“, *Раскрсница*, 1924, II, 10, 20–29; Крста Љумовић, „Штампана драма Милутина Бојића“, *Зайиси*, 1927, I, 5, 279–283; Владимир Велмар-Јанковић, „Милутин Бојић: Песме и драме“, *Нови видици*, 1928, I, 1, 51–58; Бошко Новаковић, „Драмски рад Милутина Бојића“, *Мисао*, 1930, XXXIV, 12, 471–478.

21 Видети рецимо: Привремени, „Милутин Бојић, Урошева женидба“, *Време*, 1923, III, 712, 5; Душан Крунић, „М. Бојић – Урошева женидба“, *Правда*, 1923, XIX, 341, 3–4; Велмар [Владимир Велмар-Јанковић], „Покушај са историјском драмом“, *Новосици*, 1923, III, 896, 3; Ранко Младеновић, „Гиздава комика у националној драми“, *Cotoedia*, 1923, I, 3, 3–4; С. П. [Светислав Петровић], „Урошева женидба од Милутина Бојића“, *Српски књижевни листник*, 1924, XI, 1, 57–59.

дискурс. Најбољи пример за то је предавање Исидоре Секулић на Радио Београду, 21. новембра 1934. године, чији су изводи објављени у дневном листу *Време* сутрадан, 22. новембра исте године.²² Ово је, треба то одмах рећи, један од најнеинвентивнијих и најненадахнутијих Исидориних есеја. Писан је сасвим тенденциозно, а повод му уопште није била Бојићева поезија. Говорећи о тој поезији Исидора није – чак ако се и узме у обзир да је у питању популарно предавање – направила никакав теоријски искорак у правцу тумачења Бојићевих песама. И она је, бар у овом предавању, посве багателисала Бојићеву рану лирику, фразерски истичући њено „здравље и младост“, да би је одмах затим окарактерисала као „тесани камен којим се Бојић пење свом врхунцу“. А врхунац је, наравно – „Плава гробница“. Но, из завршног дела предавања може се јасно увидети и прави повод и прави разлог овог Исидориног текста – убиство краља Александра Карађорђевића, месец и по дана раније:

Над плавом гробницом, у недавној ноћи, прошао је царском галијом, ратним нашим бродом, тихим ходом и спуштене крме, моћни Краљ оних жртава, мртав Краљ њихов. Пронео је над плавом гробницом кандило и воштанице и утрнуте буктиње Онај, који је мртвима, у плавој гробници, сада раван по ранама и смртним мукама. Бојићева песма о свечаном и гордом опелу над морем, остварила се: остварило се тим једно чудо грозоте и лепоте, из једне и јединствене епопеје великог, благословеног и тако често несрећног народа нашег.

Да ово није био тек пригодан прилог општем осећању губитка које је у српском народу наступило после убиства краља Александра, сведочи чињеница да је Исидора Секулић цели овај завршни део унела и у свој есеј о Бојићевој поезији објављен у *Српском књижевном гласнику*, годину дана касније.²³ Ова сту-

22 Исидора Секулић, „Милутин Бојић“, *Време*, 1934, XIV, 4624, 9.

23 Исидора Секулић, „Белешка о Милутину Бојићу“, *Српски књижевни гласник*, 1935, XLIV, 1, 20–28.

дија доноси озбиљнији приступ целокупној Бојићевој поезији, али сада, парадоксално, његову ратну лирику Исидора анализира сасвим површно, свдећи је – у складу с јавним дискурсом тога времена – на „велику поему српске голготе“, чији је врхунац „Плава гробница“. А колико се Исидора Секулић није одмакла од задатог модела говори то што је читав сегмент посвећен краљу-мученику и у овом тексту донела као најважнији, закључни део.

5.

Године окупације донеле су у културни живот Србије тежњу ка успостави ретроградног културног модела који се заснивао на три основна елемента – национализму, антијугословенству и антимодернизму.²⁴ Говорило се о тзв. изворном и неукаљаном врелу српске духовности. С друге стране, међутим, порекло том националном одређењу није се смело тражити у почецима модерне српске државе, дакле у Првом и Другом српском устанку. Такав дискурс није се могао успоставити у тренуцима општег устанка у Србији, немачке одмазде и гушења сваке идеје о слободној нацији. Што је још важније, и што нам објашњава скрајнутост Милутина Бојића у културном озрачју окупиране Србије, јесте чињеница да се о Првом светском рату говорило, додуше, с пијететом, али уз избегавање да се помену аустроугарски и немачки злочини, и с намером да се укаже да су Срби у том рату стекли поштовање својих непријатеља, тј. Немаца. Тако је, наизглед парадоксално, песник чије је песничко дело било неупитно национално и патриотско, морао, с обзиром на идеолошки и политички карактер културног живота тога доба, да буде скоро сасвим скрајнут. То још више упада у очи с обзиром на чињеницу да је 1942. године било тачно пола века од Бојићевог рођења и двадесет пет година од његове смрти. То је пропраћено тек једним сећањем неког

24 О идеолошким и естетичким оквирима културног живота у окупираној Србији видети у: Бојан Ђорђевић, *Српска култура и дог окупиацијом*, Службени гласник, Београд 2008, 72–87.

Бојићевог анонимног пријатеља (уз које је објављен факсимил рукописа Бојићеве песме „Жене“)²⁵ и чланком у љотићевском листу *Наша борба*, где се покушало са својеврсним „превредновањем Бојићевог књижевног опуса“, и где се стало на становиште да је „Бојићево име сасвим неправедно везано за једну не тако успелу песму“, алудирајући очигледно на „Плаву гробницу“.²⁶

Узор такозваној „самобитној српској духовности“ тражио се – јер то немачком окупатору није сметало, и, штавише, веома је погодновало – у средњовековљу, у светосавском културном обрасцу (ма шта он за тадашње идеологе типа Велибора Јонића и Владимира Велмар-Јанковића значио) и у сећању на тзв. златно доба српске државе и културе.²⁷ Наравно да је тиме српски народ заправо позиван да се помири са чињеницом окупације и да се – док боља времена не настану – присећа средњовековне моћи, баш као и у доба робовања под Турцима. Овај перфидни начин да се тобожњим посезањем за једним делом српске традиције ојача дух окупираног народа није имао много успеха, али се у њега Бојић ипак уклопио, пре свега захваљујући својим драмама са средњовековним темама. Тако се у години Бојићевих јубилеја, тј. у позоришној сезони 1942/1943, Бојићева драма *Краљева јесен* нашла на репертоару Народног позоришта у Београду (које се током окупације звало Српско народно позориште)²⁸ и Академског позоришта,²⁹

25 „Трагична судбина песника 'Плаве гробнице'“, *Српски народ*, 1942, I, 2, 13.

26 Ст. О. П., „Српски песник Милутин Бојић“, *Наша борба*, 1942, II, 37, 8.

27 Видети: Б. Ђорђевић, *нав. дело*, 159–168.

28 Јован Поповић, „Пред новом позоришном годином (1942/43.)“, *Српска сцена*, 1942/43, II, 9, 4.

29 „Двадесетпетогодишњица смрти Милутина Бојића“, *Ново време*, 1942, II, 303, 5. Занимљиво је да је, упркос похвалама ансамблу Академског позоришта за премијеру Плаутовог *Хвалисавој војника*, тадашња критика изузетно негативно оценила не само изведбу *Краљеве јесени*, већ и сам Бојићев текст, као „младалачки, незрео и неподобан за сценско приказивање“ – видети: Владан Согировић, „Успела премијера Академског позоришта“, *Ново време*, 1942, II, 387, 5. Б. Мајданац погрешно наводи да

док је следеће сезоне, 1943/1944, београдско Народно позориште на репертоар ставило драму *Урошева женидба*.³⁰ Бојић је, дакле, овим својим драмама био подобан за тадашњу квислиншку власт – њих је, наиме, Одбор за стандардни српски репертоар, којим је председавао Сима Пандуровић,³¹ ставио на списак као „национално исправна дела“.³²

И једине две Бојићеве песме објављене у тадашњој штампи реферирале су се на средњи век. Биле су то „Југовића Мајка. Понос“³³ и „Светиње“.³⁴ Ове песме нашле су се у скупини сличних радова других наших песника, попут Драгољуба Филиповића (песме „Анђелијина лепота“, „Мајка Јевросима“) или Момчила Настасијевића (приповетка „Молитва Ђурђа Бранковића“). А место „Плаве гробнице“, дотле готово атрибутивно везиване уз Бојићево име, постало је сасвим упитно, и – заправо – непожељно. Сведочећи о жртви и страдању наше војске и народа у Првом светском рату ова песма је – барем за тадашњу српску власт – била непожељна и неуклопива у контекст који је немачке окупаторе приказивао као пријатеље и добротворе српскога народа. Тако је Главни просветни савет Министарства просвете и

је овај комад давало и Моравско позориште у Нишу – видети: Боро Мајданац, *Позориште у окупираној Србији*, Алтера, Београд 2011, 106. Међутим, радило се о гостовању београдског Народног позоришта – оно је у Нишу, септембра 1943. године, извело девет представа, а као прву управо *Краљеву јесен* – видети: Марко Симић, „Београдско Народно позориште даће у Нишу девет претстава“, *Ново време*, 1942, II, 424, 4.

30 „Драма спрема неколико премијера: биће приказана и 'Урошева женидба' од Милутина Бојића“, *Ново време*, 1944, IV, 851, 3. Драму је режирао тадашњи управник Народног позоришта Јован Поповић, а главну улогу, цара Душана, играо је Миливоје Живановић. „Српско народно позориште спрема Бојићеву 'Урошеву женидбу'“, *Ново време*, 1944, IV, 896, 3.

31 Остали чланови Одбора били су Момчило Милошевић, Боровоје Јевтић, Ђорђе Живановић, Никола Трајковић и Сава Милутиновић – Б. Мајданац, *нав. дело*, 413.

32 Б. Мајданац, *нав. дело*, 415.

33 Песма је објављена под „фолклоризованим“ називом „Бога моли Југовића Мајка“, *Српски народ*, 1942, I, 1, 13.

34 *Српски народ*, 1942, I, 2, 13.

вера, међу силним примедбама стављеним на садржај *Српске читанке за средње школе* Добривоја Алимпића и Момира Вељковића (да „кроз ову читанку не провејава снажно дух и карактер српског народа“, да „многа штива нису прожета српским духом“, да су задржани неки хрватски и словеначки писци), као посебан грех истакао то што се у читанци налазе „данас сасвим *нејпримерене* /подвукао Б. Ђ./ песме 'Отаџбина' Ђуре Јакшића и 'Плава гробница' Милутина Бојића“. Због тога ова читанка није примљена као уџбеник. На тај начин су се тобожњи браниоци српства одрекли магистралних текстова српске родољубиве поезије истовремено са патетичним речима о „националном заносу и љубави према несрећној отаџбини“. ³⁵ Тако се, на извештан начин, затворио рецептивни круг када је у питању Бојићево дело. Ако је већ у првим годинама после смрти перцепција Бојића почивала пре свега на његовој ратној лирици, а посебно на „Плавој гробници“, она је у времену окупације током Другог светског рата била лишена тога стожера, па је име и дело Милутина Бојића напосто пребрисано из јавног дискурса. Тек ће деценије које ће уследити Бојића поново вратити у културни ареал српског народа и нове југословенске државе.

Извори

Архив Југославије
Балкан (Београд)
Beogradske novine (Beograd)
Београдски дневник (Београд)
Време (Београд)
Grič (Zagreb)
Зайиси (Цетиње)
Илустрировани листи (Београд)
Književni jug (Zagreb)

³⁵ Архив Југославије, 66-110-365.

Мисао (Београд)
Наша борба (Београд)
Нови видици (Београд)
Ново време (Београд)
Новосици (Београд)
Рокрет (Zagreb)
Полиџика (Београд)
Правда (Београд)
Раскрсница (Београд)
Ријеџ (Zagreb)
Savremenik (Zagreb)
Српска сцена (Београд)
Српски књижевни гласник (Београд)
Српски народ (Београд)

Литература

- Bevir, Mark (2000), "The Role of Contexts in Understanding and Explanations", *History Studies*, XXIII, 4, 395–411.
- Ђорђевић, Бојан (2008), *Српска култура под окупиацијом*, Београд: Службени гласник.
- Jäger, Georg (2000), "Der Schriftsteller als Intellektueller: Ein Problemaufriß", Hanuschek, Sven; Hörnigk, Therese; Malende, Christine /ed./, *Schriftsteller als Intellektuelle: Politik und Literatur im Kalten Krieg.*, Tübingen: De Gruyter, 1–25.
- Klausen, Detlef (2003), *Granice prosvetiteljstva*. Prev. Drinka Gojković, Beograd: XX vek.
- Le Goff, Jacques (1974), "Les mentalités: une histoire ambiguë", Le Goff, Jacques; Nora, Pierre /ed./, *Faire de l'histoire III*, Paris: Galimard.
- Мајданац, Боро (2011), *Позориште у окупираној Србији*, Београд: Алтера.
- Pocok, John Greville Agard (1971), *Politics, Language and Time: Essay on Political Thought and History*, Chicago: University of Chicago Press.

Harth, Helen (1984), "Les Intellectuels: Zur Rollendefinition eines modernen Sozialtypus", Siess Jürgen /ed./, *Widerstand und Politik in Frankreich*, Frankfurt – New York: Campus – Verlag, 200–218.

Bojan M. Đorđević

MILUTIN BOJIĆ IN THE PUBLIC
DISCOURSE FROM 1918 TO 1944

Summary

One would expect that in a liberated and united country the name of Milutin Bojić and his poetic work – especially his *Poems of Pain and Pride* – would become one of the landmarks in establishing the national and state paradigm. For the poets were still assigned the prophetic role and who could perform this role better than a person who was a participant, witness and victim of a bloody and tragic, but also magnificent war epic of his people? Bojić seemingly fulfilled all prerequisites for becoming a steady point of the intellectual foundation of the collective memory, for being a beyond-the-grave voice of "the community's consciousness and the bearer of its self-knowledge", i.e. for being "the establisher of the meaning" of sacrifice and suffering. However, this never came to pass. The cultural model after the Great War could no longer remain stable and indisputable, and on the other hand, the political turbulences did not allow for the new state structure to be integrally defined on the foundations discursively marked by the so-called war lyric poetry, Bojić's included. In addition, based on this standpoint, the poet was stripped of all individuality, and already in the first post-war years, reduced to one pattern – the pattern of a victim and suffering – and one poem, "The Blue Tomb". Therefore, the conscience, which "dictator-like keeps vigil over the works of individuals", seems to have also determined the place of Milutin Bojić in the post-1918 public discourse.